

CHARAKTERISTIKA ŠETŘENÍ PIRLS

PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*) je mezinárodním šetřením čtenářské gramotnosti žáků 4. ročníku v různých zemích světa. Probíhá v pětiletých cyklech. Česká republika se zapojila do prvního šetření roku 2001, v roce 2006 se nezapojila a účastnila se znovu posledního šetření roku 2011 spolu s dalšími 45 zeměmi. Jedná se především o vyspělé země – členské země EU a/nebo OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), ale přibývá i zemí rozvojových. V České republice bylo zapojeno 4500 žáků ze 177 škol.¹

Je důležité si uvědomit, že mezinárodní šetření se zaměřují zejména na *funkční gramotnost*. Jednoduché chápání dvou pólů negramotnost–gramotnost je nahrazeno plynulou škálou úrovní gramotnosti od (de) kódování jazyka, přes porozumění obsahu až po jeho využití v interakci s okolním světem.² Čtenářská gramotnost se tak stala pojmem významově bohatým: je to schopnost rozumět formám psaného jazyka, které vyžaduje společnost a/nebo oceňují jednotlivci, a dovednost tyto formy používat. Mladí čtenáři mohou vyvozovat významy ze široké škály textů. Čtou, aby se učili, aby se začlenili do společenství čtenářů ve škole i v každodenním životě, a také pro zábavu.³

Za účelem zjištění úrovně čtenářské gramotnosti v šetření PIRLS žáci řešili testové úlohy spojené s jedním výchozím textem 40 minut a po přestávce dalších 40 minut. Jeden z textů je vždy *literární* povahy (např. povídka, bajka), druhý je *informativní* povahy (kupř. článek z populárně naučného časopisu, informační leták). Ke každému textu se vztahuje asi 12 otázek, z nichž některé nabízejí *výběr odpovědi* (žáci volí jednu ze čtyř možností – A, B, C, D), jiné vyžadují *tvorbu odpovědi* – vypsání konkrétní části textu nebo odpověď vlastními slovy.

Úlohy sledují různé *postupy porozumění*, tedy čtenářské dovednosti, které jsou potřebné k úspěšnému řešení úlohy:

1. *vyhledávání informací* (vyhledání jedné či několika explicitně vyjádřených informací ve výchozím textu);
2. *vyvozování přímých závěrů* (např. vyvození hlavní myšlenky na základě řady tvrzení; určení osoby, kterou v textu zastupuje zájmeno; určení povahového rysu postavy);
3. *interpretace* (kupř. celkového poselství textu; posouzení jiných možností jednání postavy);
4. *posuzování textu* (popsání jazykových prostředků, které autor použil k dosažení nějakého účinku; rozpoznání autorova názoru na hlavní téma textu apod.).

V mezinárodní zprávě jsou výsledky šetření PIRLS podle postupů porozumění prezentovány na dvou sdružených škálách, označovaných zkráceně *vyhledávání* (vyhledávání informací a vyvozování přímých závěrů) a *interpretace* (interpretace a posuzování textu).⁴ Na otázky ověřující první dva typy dovedností lze odpovědět výhradně na základě informací ve výchozím textu a mají zpravidla jediné správné řešení. Testové úlohy na interpretaci a zhodnocení textu nemívají jedinou správnou odpověď, protože řešení je založeno na odlišných zkušenostech dětí. U těchto otázek tak musí čtenář uplatnit i své zkušenosti a vědomosti, které nejsou ve výchozím textu přímo obsaženy.

Kromě testů žáci odpovídali na otázky v dotazníku. Díky tomu známe mnohé okolnosti ovlivňující jejich výsledky, jako jsou jejich postoje ke čtení, čtenářské návyky, jak probíhá výuka čtení i co čtou ve volném čase apod. Dotazníky vyplňovali také rodiče žáků, jejich učitelé a ředitelé škol, na kterých šetření probíhalo. Všechny tyto zdroje umožňují poskládat poměrně podrobný obraz čtenářství dětí mladšího školního věku.

1 Kramplová, I., a kol. (2012). *Národní zpráva PIRLS 2011*. Praha: ČŠI. Dostupné [on-line] na: <http://www.csicr.cz/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni/PIRLS/Narodni-zprava-PIRLS-2011>.

2 Rabušicová, M. (2002). *Gramotnost: Staré téma v novém pohledu*. Brno: Masarykova univerzita.

3 PIRLS 2011. (2010). *Koncepce mezinárodního výzkumu čtenářské gramotnosti*. Praha: UIV.

4 Podrobněji viz PIRLS 2011, op. cit., s. 22–25.